

VETNAM VA XITONING JANUBIY XITON DENGIZIDAGI HUDUDIY NIZOLAR MASALASIDAGI SIYOSATINING YANGI DAVRDAGI HOLATI

Sharipov Baxodir Faxriddinovich

Toshkent Davlat Shaqrshunoslik

Universiteti tayanch doktoranti

Annotatsiya: Vetnam va Xitoy o'rtasidagi uzoq tarixiy munosabatlar hozirgi bosqichdagi o'zaro aloqalar xususiyatlariga jiddiy ta'sir ko'rsatgan. Tomonlar o'rtasida dushmanlik, keng ko'lamli harbiy to'qnashuvlar bo'lgan davrlar ham, barqaror va hurmatga asoslangan munosabatlar davri ham kuzatilgan. Hatto XX asrda sotsialistik birodarlik do'stligi bosqichi ham bo'lgan, biroq bu yana dushmanlikka o'zgargan va hozirgi kunda deyarli tiklangan holatga kelgan.

Kalit so'zlar: Uomak, assimetrik munosabatlar, Pekin, Treglode, Fam Kyun, ASEAN, Xanoy, BMT, XHR

Hozirgi bosqichda, 2014-yildan boshlab, Vetnam va Xitoy o'rtasidagi munosabatlar murakkab va ikkiyoqlama xarakter kasb etishda davom etmoqda. Bunda savdo-iqtisodiy, gumanitar va partiyalararo aloqalarning rivojlanishi hududiy nizolar sababli yuzaga kelgan tanglik bilan birga kechmoqda. Janubiy Xitoy dengizidagi resurslarni birgalikda o'zlashtirishga urinishlar bo'ldi, shuningdek, tomonlar xulq-atvor kodeksi bo'yicha rasmiy muzokaralarni boshladilar. Shu bilan birga, asosiy tashqi va ichki siyosiy hujjatlarda Janubiy Xitoy dengizi muammolari markaziy o'rinlardan birini egalladi. Har ikki tomon ham konseptual hujjatlar va yetakchilarning¹ bayonotlarida yaxshi qo'shnihilik munosabatlarini rivojlantirish hamda hududiy nizolarni xalqaro huquq asosida tinch yo'l bilan hal etish niyatida ekanliklarini ta'kidladilar.

Xalqaro huquqqa kelsak, Vetnam 1994-yilda BMTning Dengiz huquqi bo'yicha Konvensiyasini ratifikatsiya qilgan va uning barcha qoidalariga rioya qilish majburiyatini olgan. Biroq bunga qadar ikkilanmalar davri bo'lgan: 1982-yilda Xanoy Konvensiyada belgilangan normalarga zid tarzda Tonkin qo'ltig'ini ichki suvlari deb e'lon qilgan va dengiz zonalarini boshlang'ich chiziqlardan hisoblab chiqargan. Vetnam nafaqat Spratli va Parasel orollariga egalik qilish, balki ularning asosida iqtisodiy zona (IEZ) va kontinental shelfni hisoblash huquqini talab qilmoqchi edi. Biroq, Konvensiya qoidalaridan chekinish ehtimolini va bu hududiy nizolardagi boshqa ishtirokchilarning noroziligini tushunib yetgan holda, Vetnam Janubiy Xitoy

¹ Chủ tịch Quốc hội hội kiến Tổng Bí thư, Chủ tịch Trung Quốc Tập Cận Bình (Председатель Национального собрания CPB встретилась с председателем КНР Си Цзиньпином // Газета Правительства CPB [Электронный ресурс]. URL: <http://baohinhphu.vn/Doi-ngoai/Chu-tich-Quoc-hoi-hoi-kien-Tong-Bi-thu-Chu-tich-Trung-Quoc-Tap-Can-Binh/370618.vgp>

dengizidagi orollar atrofida faqat 12 millik hududiy suv zonasini belgilash mumkinligini tan oldi.

Hozirgi bosqichda Vetnam Konvensiya (BMTning Dengiz huquqi bo'yicha Konvensiyasi) normalarini qat'iy qo'llab-quvvatlaydi va Janubiy Xitoy dengizidagi (JXD) nizolarni hal qilishda ularga tayanadi.

JXDdagi hududiy nizolarga hozirgi bosqichda Vetnam Sotsialistik Respublikasining (VSR) ichki va tashqi siyosatida nihoyatda katta ahamiyat berilmoqda. Bu davlat vazirliklari va idoralarining faoliyat yo'nalishlarini belgilovchi asosiy rasmiy hujjatlarda ham aks etgan. Nizolarni tartibga solish zarurati turli nuqtai nazarlardan asoslab beriladi. Xususan, suverenitet va hududiy yaxlitlikni ta'minlash kontekstida, aholiga tushuntirish va ma'rifiy ishlarni olib borish, boshqa davlatlar bilan munosabatlarda va xalqaro maydonda bu masalalar dolzarb bo'lib qolmoqda. Parasel orollari va Spratli arxipelagi Vetnam qonunchiligiga muvofiq mamlakat hududining ajralmas qismi hisoblanadi. Bu, xususan, 2003-yilda qabul qilingan VSR Davlat chegarasi to'g'risidagi Qonunda mustahkamlangan². JXD mavzusi Vetnam Kommunistik partiyasining XII qurultoyi (2016-yil yanvar) hisobotlarida ham o'z aksini topgan. Unda hozirgi zamon dunyo tuzilmasi ko'rib chiqilgan bo'lib, u ko'p qutbli va ko'p markazli deb baholanadi, bu esa hali ham yirik davlatlarning global va mintaqaviy jarayonlarga, xususan Janubi-Sharqiy Osiyodagi jarayonlarga kuchli ta'sir ko'rsatishi bilan birga mavjud³.

Shu bilan birga, bunday dunyo tuzilmasi kichik va o'rta davlatlar uchun tobora ko'proq imkoniyatlar ochmoqda — ular o'rtasidagi raqobat kuchayib borar ekan, hamkorlik va integratsiya ham rivojlanmoqda. Shu bilan birga, umumiy xavf va tahdidlar soni ham ortmoqda, bu esa ularni birgalikda yengib o'tishga intilishlarni rag'batlantirmoqda.

Xulosa

Vyetnam-Xitoy munosabatlarining Janubiy Xitoy dengizi (JXD) bo'yicha tarixi bir necha asrlarni o'z ichiga oladi. Bu masalada ikki davlat o'rtasidagi aloqalar qadim zamonlardan boshlangan va vaqt o'tishi bilan kengayib borgan. XX asrning o'rtalarigacha tomonlar kuchlar muvozanatini bir-biriga nisbatan saqlagan bo'lsa-da, keyinchalik bu nisbat o'zgardi va Vyetnam-Xitoy munosabatlarining assimetrik (noto'g'ri proporsional) xarakteri JXDga ham ta'sir ko'rsatdi.

JXD yuzasidagi masala deyarli barcha tarixiy bosqichlarda ikki davlat tashqi siyosatining ajralmas bir qismi bo'lib kelgan. Ikkala tomon ham o'z siyosiy tafakkurida orollar va JXD akvatoriyasini o'z hududining ajralmas qismi deb biladi. Bu joyning geosiyosiy ahamiyati juda yuqori baholanadi.

² Коммунистическая партия Вьетнама. Документы 12-го съезда. Ханой: Государственное политическое издательство, 2016. С. 34.

³ Коммунистическая партия Вьетнама. Документы 12-го съезда. Ханой: Государственное политическое издательство, 2016. С. 34.

XXI asr boshlarida Vyetnam Xitoyning kuchayib borayotgan salohiyatini anglab yetib, JXDda o'z manfaatlarini himoya qilish strategiyasini qayta ko'rib chiqdi. Xususan, faqat o'z kuchlariga tayanishdan voz kechib, bu masalani xalqaro miqyosga olib chiqish – ya'ni **internatsionalizatsiya yo'lini tanladi** va yangi ittifoqchilar izlashga kirishdi.

Biroq tomonlarga **quruqlikdagi chegara** va **Tonkin ko'rfazidagi dengiz chegarasi** bo'yicha nisbatan yengilroq muammolarni hal qilishga muvaffaq bo'ldi. Bunga esa, avvalo, tarixiy kelishuvlarni tan olish va ikki davlat rahbariyatining siyosiy irodasi yordam berdi. Bu yondashuv 1990-yillarda munosabatlarni normallashtirish uchun yo'l ochdi.

Shu bilan birga, **JXDning geosiyosiy ahamiyati ham ortishda davom etmoqda** — bu hudud nafaqat yirik savdo yo'llarining kesishgan nuqtasi, balki energetik va biologik resurslarning manbai sifatida ham muhim ahamiyatga ega.

Shu sababli, **JXDdagi muammolarni eski yondashuvlar bilan yangi sharoitlarda hal qilish imkonsiz** bo'lib qolmoqda. Kelajakda muvaffaqiyatli yechimlar faqat zamonaviy siyosiy realiyalarni hisobga olgan holda va yangi strategiyalar asosida amalga oshirilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Коммунистическая партия Вьетнама. Документы 12-го съезда. Ханой: Государственное политическое издательство, 2016
2. 中国的军事战略白皮书2015 (Белая книга военной стратегии КНР 2015) // Информационный отдел Госсовета КНР, 2015 [Электронный ресурс].URL:<http://www.scio.gov.cn/zfbps/ndhf/2015/Document/1435161/1435161.htm>
3. 中国的亚太安全合作政策 白皮书 (Политика Китая по вопросам сотрудничества в сфере безопасности в Азиатско-Тихоокеанском регионе.Белая книга Государственного совета КНР) // Государственного совета КНР,2017 [Электронный ресурс].URL:<http://www.scio.gov.cn/zfbps/ndhf/36088/Document/1539911/1539911.htm>
4. 中华人民共和国和越南社会主义共和国关于两国在北部湾领海、专属经济区和大陆架的划界协定 (Договор о делимитации территориального моря,исключительной экономической зоны и континентального шельфа Тонкинского залива) [Электронный ресурс]. URL:<https://zh.wikisource.org/zhzhans/中华人民共和国和越南社会主义共和国关于两国在北部湾领海、专属经济区和大陆架的划界协定>
5. 中华人民共和国和越南社会主义共和国陆地边界条约

(Договор о сухопутной границе) // ВСНП КНР [Электронный ресурс].
URL:http://www.npc.gov.cn/wxzl/gongbao/2000-12/17/content_5008962.htm

6. 新时代的中国国防 (Китайская национальная оборона в новую эпоху)
//Министерство обороны КНР [Электронный ресурс].URL:
http://www.mod.gov.cn/regulatory/2019-07/24/content_4846424.htm